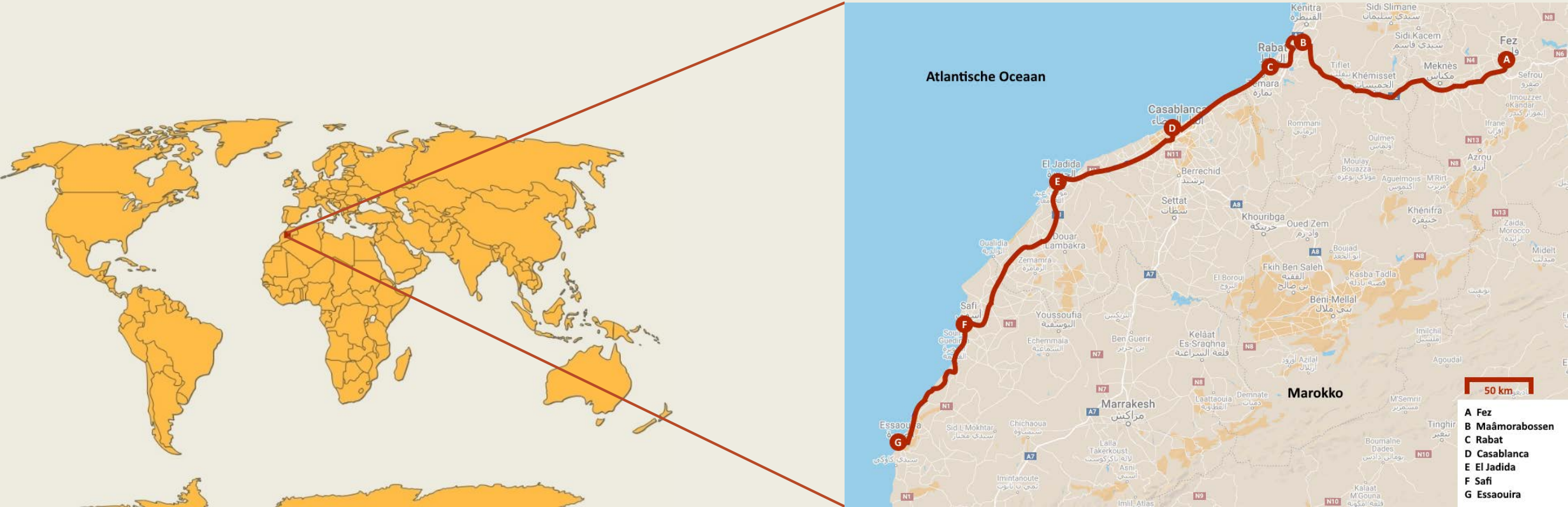

Portugezen en piraten voor de kust

Marokko | Anno 2011

Maandag 18 april Fez – Rabat	2
Dinsdag 19 april Rabat – El Jadida	11
Woensdag 20 april El Jadida – Essaouira	17
Donderdag 21 april Essaouira	25

Maandag 18 april | Fez – Rabat

Vandaag laten we het binnenland achter ons en zoeken voor het eerst de 2 500 km lange Atlantische kust van Marokko op, ruim 200 km westwaarts.

Reusachtige betonnen pilaren langs de weg herinneren aan het huwelijksfeest van twee dochters van wijlen koning Hassan II. Toen was over deze pilaren een feesttent gespannen. Beide pilaren hebben de tand des tijds doorstaan, beide huwelijken niet. Voor gids Aziz de aanleiding om zijn dagelijks hoorcollege te wijden aan echtscheidingen in Marokko.

Oorspronkelijk was polygamie een instrument om in tijden van oorlog weduwen uit de prostitutie te houden

Vroeger verliep dat vrij vlot. De man trok naar de rechter om de scheiding aan te vragen, de vrouw kreeg een brief plus drie maanden alimentatiegeld. Daarmee was de kous af.

Maar de niet-aflatende inspanningen van prinses Lalla Salma, echtgenote van koning Mohammed VI, hebben de sociale positie van de vrouw in Marokko sterk verbeterd, aldus Aziz. Man en vrouw moeten tegenwoordig samen voor de rechter verschijnen, vooraleer ze kunnen scheiden. Die rechter zal eerst proberen om het probleem op te los-

sen, maar dat duurt lang en kost veel. Eventuele gegadigden zullen dus tweemaal nadenken vooraleer een echtscheiding te overwegen. Alleszins is het de man die het huis moet verlaten, zelfs als de vrouw 'schuldig' is. Het huis is voor de vrouw en de kinderen, de bezittingen worden verdeeld. Of dit ook op het platteland realiteit is, vernemen we niet.

Dat de sociale positie van de vrouw er op vooruitgegaan is, belet nog steeds niet dat

een man tot vier vrouwen mag huwen. Polygamie is immers wettelijk toegelaten in Marokko. Die wet afschaffen zit er niet in, want de Koran laat polygamie uitdrukkelijk toe.

Oorspronkelijk was polygamie overigens een geschikt instrument om in tijden van onrust of oorlog weduwen uit de prostitutie te houden en weeskinderen een dak boven het hoofd te bieden. Maar dat mannen zich in tijden van voorspoed en vrede met vier jonge meisjes zouden omringen, was allicht niet de

bedoeling van de Profeet. Overigens zijn het nooit Berbers die polygaam zijn, moppert Aziz, maar wel Arabieren.

Al kan de wet polygamie niet verbieden, toch kan ze het mannen met een hoog testosterongehalte behoorlijk moeilijk maken. Zo moet de eerste vrouw haar man uitdrukkelijk toestemming geven vooraleer die een tweede vrouw mag nemen. Dat moet ze mondeling doen, in afwezigheid van haar man. Bovendien moet ze de rechter uitleggen waarom ze die toestemming geeft – bijvoorbeeld omdat ze ziek of onvruchtbaar is. De man moet daarenboven aantonen dat hij voldoende in de slappe was zit om al die vrouwen en kinderen te onderhouden.

Migratie naar West-Europa is vrijwel tot stilstand gekomen, gezien de relatieve welstand in Marokko

Terwijl we een steeds dichtere bewolking tegemoet rijden, snijdt Aziz het heikele thema van de migratie aan. Naar schatting vier miljoen Marokkanen leven momenteel in West-Europa. Die migratie dateert niet van gisteren, ze is tijdens de tweede wereldoorlog onder het Franse protectoraat begonnen, toen vele Marokkanen in het Franse leger vochten.

De economische migratie daarentegen kwam pas in de jaren zestig op gang, toen

landen zoals Frankrijk, België, Nederland en Duitsland goedkope arbeidskrachten gingen aantrekken om de vuile klussen op te knappen. Sedertdien is dat voor Marokko een belangrijke bron van deviezen geworden.

Zelf is Aziz als jonge twintiger in de jaren 70 van de vorige eeuw met zijn familie naar Frankrijk getrokken. Later woonde hij vijf jaar in Nederland, terwijl zijn kinderen nog steeds in België wonen.

De Maâmorabossen zouden het grootste woud van kurkeiken ter wereld zijn

Een delicate zaak is het, verzucht Aziz. Migranten van de eerste en de tweede generatie waren hard werkende lieden die in Marokko geboren waren en in zich de Marokkaanse mentaliteit droegen. Ze hadden respect voor hun ouders en voor iedereen die ouder is. Voor Marokkaanse jongeren die in West-Europa geboren zijn, is dat niet meer zo. Hun ouders kunnen hun kinderen niet opvoeden zoals in Marokko – daar kan je al eens een stevige klap uitdelen aan een balorig kind.

Het gevolg is dat overheid noch ouders vat hebben op de jongens. Die voelen zich vrij en belanden soms zelfs in de criminaliteit, deels als een soort weerwraak voor de discriminatie die ze voortdurend ondergaan. Een goed beeld van Marokkanen geeft dat niet. Marokkanen in Marokko schamen zich dan ook

voor wat hun landgenoten in West-Europa uitspoken.

Maar ook de West-Europese overheden hebben boter op hun hoofd, oppert Aziz, want zij hebben nagelaten om gettovorming tegen te gaan, wat dan weer een rem op de integratie vormt. Een oplossing ligt niet voor de hand, temeer daar sommige politieke partijen garen spinnen bij de situatie en sommige media de problemen uitvergrooten.

Hoe vuriger Aziz' discours wordt, des te donkerder worden de wolken boven ons. Tegen

half tien plenst de regen neer op de bus. Aziz rondt af met de bedenking dat de migratie naar West-Europa vrijwel tot stilstand gekomen is, gezien de relatieve welstand in Marokko. Het land lijkt nu zelf ten prooi te vallen aan een immigratieprobleem door de niet-aflatende stroom migranten uit zwart Afrika die op weg naar Europa voor de Straat van Gibraltar vast komen te zitten.

Gaandeweg breekt de zon weer door de wolken, terwijl we gezapig over de A2 in de richting van Rabat zoeven. Een golvend groen

landschap schuift aan het raam voorbij. Uitgestrekte graanvelden, olijfboomaanplantingen op de hellingen, een handvol cipressen rond een okerkleurig boerderijtje met rood dak – kortom, eens te meer lijkt Toscane niet ver weg.

Iets ten zuiden van [Kenitra](#) brengen de [Maâmorabossen](#) daar verandering in. Dit woud van kurkeiken zou met zijn oppervlakte van 1 300 km² – meer dan de helft van de provincie Limburg – het grootste ter wereld zijn. Uit de schors van deze bomen wordt kurk gewonnen. Nogal wat stammen zijn daartoe tot op een hoogte van ongeveer twee meter zorgvuldig gestript. Negen jaar heeft een kurkeik nodig om zijn kurken schors te herstellen. Ook bruine truffels worden hier aangetroffen. Die worden niet door varkens, maar door honden opgespoord, en brengen 25 tot 30 euro per kilogram op.

*De République des Deux Rives
ontpopte zich al snel als een
beruchte en geduchte zeeroversstaat*

Ondertussen naderen we de hoofdstad [Rabat](#), en daar heeft Aziz heel wat over te vertellen. Ten tijde van de Feniciërs en de Romeinen leefden daar al Berbers, maar pas toen de Zenata-Berbers hier in de 10e eeuw een versterkt klooster stichtten, een *ribat*, kwam de naam Rabat in zwang.

In de 12e eeuw kregen de Almohaden het voor het zeggen. Yacoub El Mansour liet de

Rabat – Koninklijk paleis

kashba der Oudaïas oprichten, de oudste kashba van het land. De sultan zelf vestigde zich in Rabat, waardoor dit na Fez en Marrakesh de derde koningsstad werd.

In totaal omvat de Mechouar, de koninklijke wijk, veertig hectaren

Vrijwel alle kuststeden – Rabat, Casablanca, Agadir... – vielen in het begin van de 16e eeuw in handen van de Portugezen op zoek naar steunpunten voor hun zeevaartroute naar India, maar daar wisten de Saadiden snel komaf mee te maken.

In 1627 riepen de twee zustersteden Rabat en Salé – aan weerszijden van de monding van de Oued Regreg – samen hun onafhankelijkheid uit. Deze République des Deux Rives ontpopte zich al snel als een beruchte en geduchte zeeroversstaat. Twee eeuwen lang

zou Rabat-Salé de Atlantische wateren teisteren – zelfs in de Britse kustwateren waren Europese schepen niet meer veilig. Naast piraterij deed ook de levendige slavenhandel een stevige duit in het zakje. Pas in het begin van de 19e eeuw zag het piratenbolwerk zijn macht afkalven. In 1829 werd het laatste schip gekaapt.

In 1912 riep het Franse protectoraat Rabat opnieuw tot hoofdstad uit en dat bleef zo, ook na de onafhankelijkheid in 1956. Tegenwoordig telt Rabat-Salé twee miljoen inwoners. Koninklijk paleis, regering, parlement en ambassades zijn er gevestigd. Rabat is dan ook de administratieve hoofdstad van het land, terwijl Casablanca de economische hoofdstad is.

Omstreeks twaalf uur bollen we over de Mohammed V-laan door het centrum van Rabat. Voor het parlementsgebouw is een betoging

bezig. Personen met een beperking zijn misnoegd omdat ze ondanks hun doctoraat niet aan werk geraken. Even later zitten we in restaurant Saadi – met vlag en wimpel één van de gezelligste restaurants die we al gehad hebben. Gezien de nabijheid van de zee laten we er ons graag verleiden door gegrilde sardientjes en wijting à la meunière.

Via de Poort der Ambassadeurs rijden we het domein rond het koninklijk paleis binnen. Kunstig gesnoeide ficusbomen naast de brede laan geven ons het gevoel tussen twee gigantische, zwevende groene balken te rijden. Het ministerie van binnenlandse én islamitische zaken schuift aan het raam voorbij. Na Aziz' toelichting bij de redactie van de vrijdagpreken begrijpen we waarom beide materies onder één dak zitten.

In totaal omvat de Mechouar, de koninklijke wijk, veertig hectaren. De twaalfhonderd

mensen die hier werken, mogen hier wonen – gratis nog wel. Ze hebben zelfs hun eigen moskee ter beschikking.

Rabat is de administratieve hoofdstad van het land, terwijl Casablanca de economische hoofdstad is

Tegen de blauwe lucht steken de hoge silhouetten van een rij araucariabomen af – om onduidelijke redenen ook apenverdriet genoemd. Grote ventilatoren staan tussen de struiken te zoemen. Die maken deel uit van de airconditioning van de geheime installaties onder het plein. Niemand weet wat zich daar afspeelt, aldus Aziz.

Het okerkleurige paleis met zijn groene daken dateert pas uit de 18e eeuw. Hassan II woonde hier effectief, Mohammed VI daarentegen woont elders. Maar als de vorst in

Rabat verblijft, is dit zijn werkplek. Aan de stand van de Marokkaanse vlag boven de poort zal je dat overigens niet merken. Die wordt netjes elke ochtend gehesen en elke avond gestreken – om het even of de koning aanwezig is of niet.

Een handvol geüniformeerde lieden houdt zich rond de toegangspoort op – leden van de landmacht, de rijkswacht, de geheime dienst. Vrij nonchalant leunen ze tegen een pilaartje of keuvelen wat onder elkaar.

Een van hen, een zwarte man, draagt een rood hoofddeksel en een witte djellaba. Dat wijst er op dat hij één van de persoonlijke bedienden van de koning is, een rechtstreekse afstammeling dus van de zwarten die in de 17e eeuw door Moulay Ismail als slaven geïmporteerd zijn. Maar Mohammed VI heeft besloten om na deze generatie komaf te maken met dat systeem, beklemtoont Aziz.

Van konvooi naar cabrio – ziedaar het proces van de Marokkaanse alternance tot haar essentie herleid

Verderop bevindt zich de koninklijke begraafplaats. Een veredeld mortuarium is dat blijkbaar, want toen Mohammed V in 1961 stierf,

werd zijn lichaam daar tien jaar lang in stand-by geplaatst, in afwachting van de voltooiing van zijn prestigieus mausoleum.

Terwijl we naar de Poort van de Troonzaal kuieren, wordt Aziz nog eens lyrisch over wat hij de revolutionaire koning noemt. Waar diens vader Hassan II bijna uitsluitend met buitenlandse politiek bezig was, wijdt Mohammed VI zich volledig aan zijn eigen land. Het protocol heeft hij bijna helemaal overboord gegooid. Als Hassan II op pad ging, ging

Koninklijk paleis

dat steevast gepaard met een konvooi en een legertje van duizenden politieagenten. Zet Mohammed VI zich in beweging, dan is dat op zijn eentje, in een cabrio. Van konvooi naar cabrio – ziedaar het proces van de Marokkaanse *alternance* tot haar essentie herleid.

In sierlijk kalligrafisch schrift is boven de poort van de troonzaal een groet voor de bezoeker aangebracht. Aziz doet een poging om de groet te vertalen: “*Wie binnenkomt via mij, is welkom, wie*

buitengaat via mij, weze geluk en een lang leven toegewenst”.

Verder zuidwaarts had je in de ogen van de Romeinen alleen maar barbaren. De Berbers hielden er hun naam aan over

Via de Poort van het Opperbevel verlaten we de Mechouar. Aziz blijkt een extraatje voor ons in petto te hebben – de *Chellah*, de heilige grafstede. Het complex is volledig door een 14e-eeuwse muur omgeven, compleet met torens. Amper heeft chauffeur Mohammed ons voor de poort gedropt, of twee heerschappen in traditionele kledij duiken op om ons – tegen een bescheiden vergoeding – even met hun muziekinstrumenten te vermaken.

Terwijl we naar de site afdalen, wijst Aziz enkele planten aan – jacaranda, euforbia, volubilis of oleander, mispelboom. Tot onze verrassing blijkt de plek te wemelen van de ooievaars. In de bomen, op de vervallen muren, op de minaret... her en der hebben ze de rust gevonden die ze voor hun nest nodig hebben. Vaak is daar nog net het kopje te zien van een jong dat verlangend naar de visjes uitkijkt die door zijn ouders aangevlogen worden.

Poort van de Troonzaal

Het spectaculaire geluid van de klepperende snavels heeft de omgeving in zijn greep. Dat kan als liefdesverklaring bedoeld zijn, maar in de gegeven omstandigheden lijkt het eerder een alarmsignaal tegen indringers – tegen ons dus.

De minaret lijkt zelfs quasi ongeschonden – tot groot genoegen van de ooievaars.

Kennelijk bevond zich hier reeds een antieke

Romeinse site toen de Meriniden hun necropolis uitbouwden. Veel blijft daar niet meer van over. Te oordelen naar de vage fundamenteën moet het een vrij klein stadje geweest zijn. Toch zijn de belangrijkste publieke gebouwen nog aanwijsbaar – capitol,

forum, basilica, curia, thermen en zelfs een triomfboog. Eertijds bevond de stad zich op de grens van het Romeinse rijk. Verder zuidwaarts had je in de ogen van de Romeinen alleen maar barbaren. De Berbers hielden er hun naam aan over.

Chellah – Poort

Minaret

Ooievaars

Romeinse site nabij Chellah

Kashba der Oudaïas – Bab El Oudaia

Uitgerekend op deze plek liet de Merinidische sultan Abou Yacoub Youssef in 1284 een bescheiden grafcomplex oprichten. Toch zou het nog ruim een halve eeuw duren vooraleer sultan Abou Al-Hassan rond het volledige complex een muur liet bouwen.

Sedertdien heeft de aardbeving van 1755 flink huisgehouden in de islamitische site, maar van de medresse, de moskee en het kleine mausoleum staan de muren nog overeind. In de moskee is de mihrab nog duidelijk

aanwijsbaar. De minaret lijkt zelfs quasi ongeschonden – tot groot genoegen van de ooi-evaars.

Abou al-Hassan is overigens de eerste en de enige sultan die hier ooit begraven werd. Al bij al zijn de vrij intacte grafzerken vrij bescheiden van vormgeving. Links van de sultan ligt zijn zoon begraven, rechts zijn vrouw met de fraaie naam Chams Al-Doha – Ochtendzon. De Zwarte Sultan noemt Aziz hem. Die bijnaam dankte hij aan zijn Abessinische moeder.

Van hieruit terroriseerden piraten in de 17e en de 18e eeuw de Atlantische Oceaan

Aziz schudt nog een verrassing uit zijn mouw – het palingenvijvertje. De 35 palingen die dit vijvertje bevolken, zijn allerminst gewone palingen. Ze hebben immers de wonderlijke gave steriliteit bij vrouwen te kunnen genezen. Het enige wat een vrouw daartoe moet doen, is een hardgekookt eitje in het water

werpen. De palingen komen dan te voorschijn om dit vruchtbaarheidssymbool te verorberen. En ziedaar, de vrouw is vruchtbaar.

Ook al is steriliteit onze grootste zorg niet, we willen de proef weleens op de som nemen. Louter toevallig is bij het vijvertje een man op post met een flinke voorraad hardgekookte eieren. Op eenvoudig verzoek is hij bereid – tegen een bescheiden vergoeding – één van die eieren te pellen en in het water te werpen.

Maar de palingen schuwen het felle zonlicht. Meer dan een grijs kopje dat zich angstvallig

Kashba der Oudaïas – Waterfront

in de schaduw houdt, krijgen we niet te zien. Dat de bodem met eiwit bedekt lijkt, laat vermoeden dat het exploit wel vaker mislukt. Dat bezoekers geregeld munten in het water werpen om een wens te doen, zal de palingen ook al niet tot rust brengen.

Even na drie bereiken we de [Kashba der Oudaias](#), aan de monding van de Oued Bou Regreg. Dit is de plek waar in de 10e eeuw de *ribat* oprees die Rabat zijn naam gaf en van waaruit piraten in de 17e en de 18e eeuw de

Atlantische Oceaan zouden terroriseren. Tegenwoordig is de kashba schitterend gerestaureerd en wordt deze luxewijk van circa 20 hectare hoofdzakelijk door artiesten bewoond, aldus Aziz. Het is er dan ook peperduur wonen. Wie er een woning bemachtigd heeft, geeft zijn stek niet meer prijs.

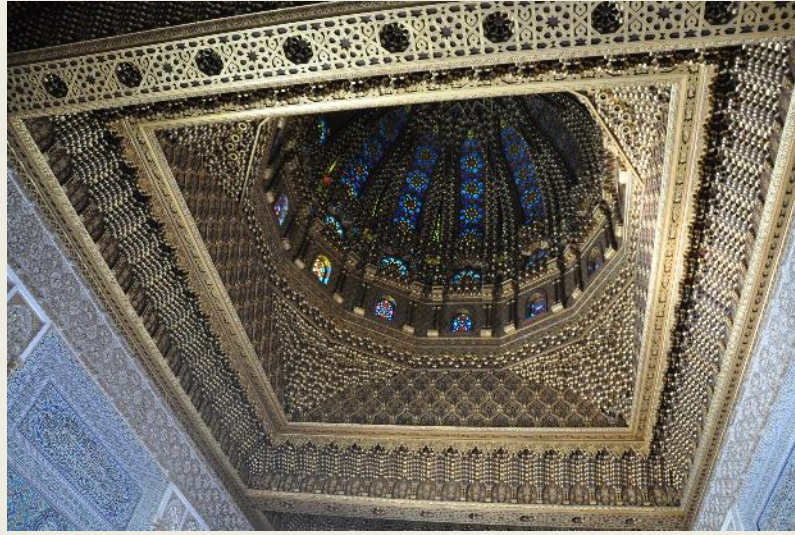
Aziz laat niet na ons te waarschuwen voor meisjes die onze handen zullen willen tatoeëren. Tatoeages met henna zijn vrij onschuldig en blijven hooguit één tot twee weken

zichtbaar. *Hargoes* daarentegen, een mengsel van plantaardige stoffen, dringt onuitwisbaar in de huid door. Oorspronkelijk vormden dergelijke tatoeages een soort identiteitsteken. Aan de motieven die toegepast werden, herkende men de stam waartoe de drager behoorde.

Soms wanen we ons op een van de Griekse Cycladen

Eertijds hadden ongehuwde meisjes weleens een tatoeage op het voorhoofd of op de kin. Zodra ze huwden, lieten ze daar een tweede tatoeage bij plaatsen. Kwamen ze opnieuw vrij, dan werd er een derde tatoeage toegevoegd. Maar dat is verleden tijd, aldus Aziz. Meisjes laten zich tegenwoordig niet meer permanent tatoeëren in het gelaat.

Via [Bab El Oudaia](#) betreden we het voormalige piratennest. Smalle, hobbelige steegjes kronkelen naar beneden. Vrijwel alle huisjes

zijn netjes gerestaureerd en goed onderhouden, soms op het steriele af. Hun gevels in blauw en wit vormen de perfecte synthese van zee en zon. Soms wanen we ons op een van de Griekse Cycladen. We zakken af naar het Moors café aan de oever van de rivier. Daar blijkt het Musée Ethnographique des Oudayas gesloten te zijn voor restauratie. Dat is overigens al vele jaren zo, naar verluidt.

Het witmarmeren grafmonument met groene koepel wordt tot de mooiste hedendaagse islamitische gebouwen gerekend

Half vijf is het als we aan het mausoleum van Mohammed V arriveren. Ruiters houden de wacht voor de twee poorten – bruine paarden aan de ene zijde, witte aan de andere. Het witmarmeren grafmonument met

groene koepel wordt tot de mooiste hedendaagse islamitische gebouwen gerekend.

Eén van de weinige mausolea in Marokko is dit waar ook toeristen toegelaten zijn. Centraal bevindt zich de graftombe van Mohammed V. Achteraan rechts is zijn zoon Abdoellah bijgezet, achteraan links zijn zoon en opvolger Hassan II die het mausoleum voor zijn vader liet oprichten. Tussen de graven zit een imam constant in de Koran te lezen – behalve zodra wij opdagen, dan pakt hij zijn biezen. Ook een moskee en een klein museum maken deel uit van het complex.

Een vreemd woud van onvoltooide zuilen strekt zich over de rest van het plein uit – 424 zuilen om precies te zijn. Een stompe bakstenen toren rijst er 44 m bovenuit. Dat is wat rest van het megalomane project van sultan Yacoub El Mansour die in 1190 de tweede

Onvoltooide moskee en minaret
van Yacoub El Mansour

grootste moskee ter wereld wou bouwen. Alleen de [Grote Moskee van Samarra](#) in Irak was toen nog groter.

In 1190 wou sultan Yacoub El Mansour de tweede grootste moskee ter wereld bouwen

De moskee zou 183 m op 139 m meten, de onvoltooide minaret zou 80 m hoog worden. Maar in 1199 stierf Yacoub en de aardbeving van 1755 deed de rest. Toch kan je nog steeds onder de indruk komen van wat achteraf de [Hassantoren](#) genoemd werd. De 2,5 m dikke muren zijn langs buiten rijkelijk met reliëfs versierd. Binnen leidt een hellend traject spiraalsgewijs naar boven, zodat de muezzin vijfmaal daags te paard naar boven kon – dat heeft deze minaret met haar tijdgenoten, de [Giralda](#) in Sevilla en de [Koutoubia](#) in Marrakesh, gemeen.

[Top](#)

Onvoltooide moskee,
mausoleum van Mohammed V

Dinsdag 19 april | Rabat – El Jadida

Even voor acht zet de bus zich in beweging. Terwijl chauffeur Mohammed de A3 opzoekt om langs de Atlantische kust naar Casablanca af te zakken, slaat Aziz in zijn hoorcolleges het hoofdstuk sociale voorzieningen open.

Geen enkele sociale voorziening ontbreekt in Marokko, zo luidt het, op werkloosheidsuitkering na. Zowel mannen als vrouwen kunnen met 60 op pensioen, maar lang zal dat niet meer duren. Wie na 1962 geboren is, zal binnenkort tot 65 moeten werken. Voor sommigen is vervroegd pensioen mogelijk vanaf 55, ambtenaren kunnen na 23 jaar dienst reeds met pensioen. Bejaardentehuizen zijn gratis, maar staan leeg – elke rechtgeaarde familie zorgt zelf voor haar oudjes.

Ook gezondheidszorg is gratis, inclusief medicijnen en operaties – althans voor onvermogenen. Ben je bij een ziekteverzekering aangesloten, dan krijg je 80 % van de kosten terugbetaald. Voor elk kind dat jonger is dan 18 jaar of studeert, krijgen de ouders 20 euro kinderbijslag per maand.

Al bij al is sociale zekerheid hier zo slecht nog niet, concludeert Aziz. Het levensgrote probleem in Marokko zijn evenwel de lonen. Van het minimumloon – een schamele 250 euro per maand – kan je niet leven.

Wat Aziz prompt op feestelijkheden doet overstappen. Op dat vlak is Marokko uiterst tolerant – iedereen feest mee, ongeacht of het om een islamitische, christelijke of joodse feestdag gaat.

Tijdens Aïd el-Kebir wordt herdacht dat Abraham bereid was zijn zoon Isaac te offeren. Een jaarlijkse genocide op schapen is dat tegenwoordig. Want op die ene dag gaan in

Marokko liefst 4,3 miljoen schapen voor de bijl. Tussen 10 en 14 uur, preciseert Aziz. Dat zijn er 18 000 per minuut, als we goed kunnen rekenen.

Aziz kan zijn weerzin nauwelijks onderdrukken als hij het over dit prestige-project van de vorige koning heeft

Aïd es-Seghir markeert het einde van de ramadan, Mouloud gedenkt de geboorte van de profeet Mohammed. Ashoura is dan weer het kinderfeest.

En dan heb je nog de nationale feestdagen – de Troonsbestijging van Mohammed VI, de Onafhankelijkheidsdag, het Feest van de Jeugd – en christelijke feesten zoals Kerstmis en Pasen. Kortom, aan feesten is er geen tekort.

Uiteraard wordt er ook in familieverband gefeest. Naast de bruiloftsfeesten heb je bijvoorbeeld de Sfoura, het feest van de zevende dag, waarop de pasgeborene zijn naam krijgt. Voorts is er het besnidenfeest. De islam schrijft voor dat elke jongen tussen zijn tweede en zevende jaar besneden wordt. Vroeger deed de haarkapper dat eventjes – zonder verdooving. Tegenwoordig komt uitsluitend een arts daarvoor in aanmerking. Meisjes daarentegen worden in Marokko nooit besneden, beweert Aziz met grote stelligheid.

Geleidelijk naderen we [Casablanca](#). Alleen superlatieven zijn toereikend om deze stad te beschrijven – grootste luchthaven, grootste zeehaven, grootste aantal inwoners, grootste verkeersinfarct, grootste vervuiling. Vier vijfde van de Marokkaanse industrie is hier gevestigd.

Casablanca – Grote Hassan II-moskee

Minaret van de Grote Moskee

Omstreeks 1900 woonden er 20 000 mensen, nu zijn er dat 5 miljoen.

Maar bezienswaardigheden moet je er met een vergrootglas zoeken. De [Grote Hassan II-moskee](#) is het belangrijkste, zo niet het enige wat er te zien is.

Aziz kan zijn weerzin nauwelijks onderdrukken als hij het over dit prestige-project van de vorige koning heeft. Na de [Al-Masjid al-Haram in Mekka](#) is het de grootste moskee ter wereld. Zeven jaar heeft de bouw gevegd en de duurste materialen kwamen er aan te pas – titanium, marmer, cederhout. Hassan II bestond het zelfs om de bevolking een vrijwillige financiële bijdrage te vragen – een verschijnsel dat in andere landen belastingen genoemd wordt. Zowel in binnen- als in buitenland was er nogal wat kritiek. In Marokko hoor je dergelijke budgetten op een zinvoller wijze te besteden. Het was een prestige-project van Hassan II, moppert Aziz, de lokale bevolking komt hier amper bidden.

Vijfentwintig minuten doet chauffeur Mohammed er over om de moskee in het centrum van Casablanca te bereiken – de stad doet haar faam alle eer aan. De zilte zeelucht waait ons tegemoet. Het gigantische plein lijkt de moskee en haar kolossale minaret in de verte tot menselijke proporties te reduceren. Maar die indruk verdwijnt zodra we naderen. Ongenaakbaar steekt de 200 m hoge kolos tegen de blauwe lucht af, meer dan anderhalve keer zo hoog als de noordelijke toren van de [Onze-Lieve-Vrouwekathedraal](#) van Antwerpen.

Tijdens het gebed reiken twee laserstralen van op de minaret 30 km ver in de richting van Mekka

Even na tien troont Afifa ons mee de gebedszaal in. Op kritische bedenkingen zal je haar niet betrappen, dit wordt een verhaal van superlatieven en exaltatie. En vooral van cijfers. Om te beginnen met de gebedszaal, die 60 m hoog is, 200 m lang en 100 m breed. Bijna drie voetbalvelden dus. Deze ruimte biedt onderdak voor 25 000 gelovigen – 20 000 mannen op het gelijkvloers, 5 000 vrouwen op de twee mezzanines. Buiten kunnen nog eens 80 000 gelovigen terecht, wat het totaal op 105 000 brengt. Verfijnd houtsnijwerk uit Marrakesh schermde de mezzanines van de vrouwen af tegen steelse blikken uit de mannensectie.

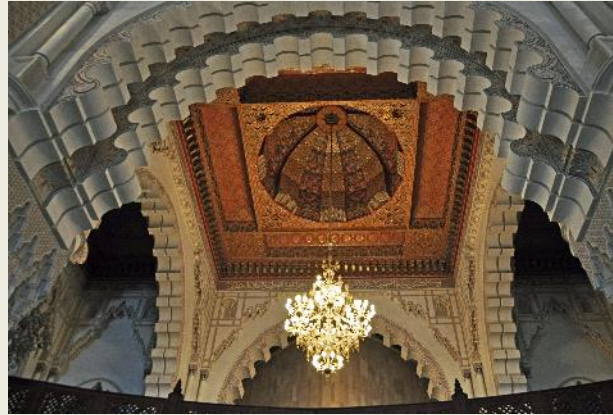
Koepels en dak zijn van cederhout. Granieten zuilen bedekt met een laag marmer stutten het 1 100 ton zware dak. Toch kan dit dak in amper drie minuten openschuiven, en in twee minuten weer dicht.

Tijdens het gebed reiken twee laserstralen van op de minaret 30 km ver in de richting van Mekka. De 200 m hoge minaret heeft een voetafdruk van 25 meter op 25. Aan de getallendarree lijkt geen einde te komen.

Ons overdonderen om ons te overtuigen, zo lijkt het.

Zilte zeelucht is niet meteen een metaalvriendelijke omgeving. De zes kolossale poorten zijn daarom volledig uit titanium vervaardigd

Grote Moskee – Gebedsaal

Ongeveer twee derde van de moskee bevindt zich boven zeewater, overeenkomstig de woorden uit de Koran – *Zijn troon rustte op het water*. De fundamenteën van dit platform reiken 60 m diep in de rotsen. Maar de zilte zeelucht is niet meteen een metaalvriendelijke omgeving. De zes kolossale poorten zijn daarom volledig uit titanium vervaardigd.

Bidmatjes liggen er niet in de gebedsmaal. Daarmee zou je immers de rijk versierde marmeren vloer aan het oog onttrekken, aldus Afifa. En er komt hier toch geen hond bidden, flitst het oneerbiedig door ons hoofd. Elektrische vloerverwarming moet dan weer voorkomen dat het kille marmer devote gelovigen zou afschrikken.

Ondertussen zijn we bij de sectie voor dagelijks gebruik aanbeland, dicht bij de mihrab.

Het ligt er vol tapijten, van de precieze verwarmde marmeren vloer zie je niets. In vergelijking met het buitenproportionele gebouw lijkt de minbar belachelijk klein. Maar geen nood, driehonderd luidsprekers laten het woord van de imam door de moskee galmen. Zo ingenieus zijn ze in het weelderige decor ingewerkt dat je ze amper ziet.

Ook ingenieus, aldus

Afifa, zijn de indrukwekkende luchters van Venetiaans glas, hoog boven onze hoofden. Reinigen is immers niet zo eenvoudig. Maar geen nood, elektrisch bediende motoren laten de gevaartes van meer dan één ton feilloos tot op de juiste hoogte zakken.

Zeven jaar lang, van 1986 tot 1993, hebben 2 500 werklui en 10 000 kunstenaars

aan dit project gewerkt. Dat volgens diverse ramingen het aantal dodelijke arbeidsongevallen in de honderden loopt, zullen we van Afifa niet vernemen.

Het 1 100 ton zware dak kan in amper drie minuten openschuiven, en in twee minuten weer dicht

Via een brede trap dalen we naar de zaal voor de rituele reiniging af. Eenenvertig sierlijke wasbekkens staan hier op onreine mannen te wachten. Aan de andere zijde van de moskee kunnen vrouwen op een gelijkaardige infrastructuur rekenen. Een vocht absorberende stof op de pilaren houdt de vochtigheidsgraad en de temperatuur in de zaal constant.

*In de kale ruimten valt
geen spoor van menselijke
aanwezigheid te bekennen*

De *wodoe*, de rituele reiniging voor het gebed, is een absolute noodzaak en dient strikt volgens de voorschriften uitgevoerd te worden, zo niet is het gebed ongeldig. Een kattenwasje is dat allerminst, als we Afifa mogen geloven. Driemaal beide handen wassen. Driemaal met de rechterhand water in de mond brengen en de mond spoelen. Driemaal water opsnuiven en de neusgaten grondig schoonmaken. Driemaal het gezicht wassen. Driemaal beide armen tot aan de ellebogen wassen – eerst de rechter, dan de linker. Met natte handen over het hoofd en de oren wrijven. Beide voeten tot aan de enkels wassen – eerst de rechter, dan de linker, en de plekjes tussen de tenen niet vergeten. In de praktijk nemen Marokkanen het daar tegenwoordig niet zo nauw mee, horen we Aziz er in onze verbeelding aan toevoegen.

Met religie hebben deze ruimten niets te maken, beklemtoont Afifa, terwijl we de hamam betreden. Dit is immers het seculiere deel van de moskee. Lichtjes verbaasd kijken we om ons heen. In de kale, lege ruimten valt geen spoor van menselijke aanwezigheid te bekennen – geen meubilair, geen zitbanken,

geen handdoeken, geen druppel water. Neen, erkent Afifa desgevraagd, de afgeloopen achttien jaar is deze hamam nog nooit gebruikt. Maar op een dag zal dat wel gebeuren, *inch allah*, voegt ze er met volle overtuiging aan toe.

Helemaal op het einde treffen we zowaar een Turks bad aan. Het bassin vol nutteloos water wordt op een constante temperatuur van 35 °C gehouden. Gepolst naar de kostprijs van al dat fraais, laat Afifa dan toch het bedrag van één miljard euro vallen.

Even na elf verlaten we de steriele mastodont die niemand wou – op Hassan II na – en zetten koers naar de Boulevard de la Corniche, de enige andere plek van betekenis in Casablanca. Er staat een stijve bries, golven breken in overdadig wit schuim op de stranden. Luxehotels, restaurants, nachtclubs en discotheken zetten hier de toon. In Le Bistro

komt de fiere kok ons zijn verse waren tonen – de vis lijkt zo uit de oceaan op zijn schotel gesprongen te zijn.

Het heeft heel wat voeten in de aarde vooraleer we door het drukke verkeer het Mo-hammed V-plein bereiken. Daar wil Aziz ons nog even een blik in het centrum van Casablanca gunnen. Maar er is een manifestatie aan de gang, en daar heeft hij het

El Jadida – Vestingmuur

niet op begrepen. Verderop lukt het evenmin, ditmaal steken wegwerkzaamheden stokken in de wielen. Dan maar verder.

Over de comfortabele A5 zoeven we verder zuidwaarts langs de Atlantische kust, vaak tussen golvende velden met gouden korenaren. Voor de Portugezen was Mazagao een

belangrijk steunpunt voor hun expedities naar India. Tot in 1769 hielden ze er stand. De nederzetting die zich achteraf rond de overblijfselen van de Portugese stad ontwikkelde, werd El Jadida genoemd, De Nieuwe.

Even voor vier dropt Mohammed ons voor de poort van wat tegenwoordig bekend staat als de Cité Portugaise. Prompt duikt Abdeljalid op, een krasse grijsaard die graag bereid is om – tegen een bescheiden vergoeding – de vesting voor ons uit de doeken te doen.

Een machtige vestingmuur van 300 m op 200 omgeeft het complex, met op elk van de vier hoeken een bastion. De muur en sommige gebouwen dateren uit de 16e eeuw, de rest uit de 19e eeuw. Sedert

2004 prijkt de site op de lijst van het wereldgoed.

Voor de Portugezen was Mazagao – het latere El Jadida – een belangrijk steunpunt voor hun expedities naar India

Door de kleine, duistere poort betreden we de zonovergoten Rua da Carreira, de hoofdstraat die de vesting in twee ongelijke delen splitst. De Hemelvaartskerk aan onze linkerkant heeft al uiteenlopende bestemmingen gehad – pakhuis, woonhuis en zelfs moskee.

Maar het is wat verderop dat de trekpleister van de site zich bevindt. Toen de Portugezen

in 1514 in het hart van de vesting een fort bouwden, was drinkwater één van hun grote bekommernissen. De ondergrondse cisterne die de oplossing was voor dat probleem, verdween echter in de vergetelheid en werd pas in 1927 bij toeval herontdekt.

Trots alsof hij zelf de bouwheer was, daalt

Rua da Carreira

Toegang tot de Cité Portugaise

Abdeljadid met ons de halfduistere ruimte in. We wanen ons in de middeleeuwen. Zelfs Orson Welles wist dit decor te appreciëren – in 1951 nam hij hier scènes voor zijn film *Othello* op.

Vijfentwintig zuilen verdelen de vierkante ruimte van 34 m in zes gelijke beuken. Kristalhelder rimpelloos water heeft het grootste deel van de zaal ingepalmd. De kruisribgewelven worden er volmaakt in weerspiegeld. Zonlicht werpt een helwitte koker door een

kleine oculus in het plafond. Indertijd werd daarlangs het water opgeschept, verduidelijkt Abdeljadid.

De ondergrondse cisterne verdween in de vergetelheid en werd pas in 1927 bij toeval herontdekt

Dat water werd in open lucht op terrassen vergaard en naar de ondergrondse cisterne geleid. Abdeljadid wijst de kanaaltjes aan

Ondergrondse cisterne van de Portugezen

waarlangs het water vanuit de vier hoeken werd aangevoerd. De voegen van de bakstenen vloer waren met lood vermengd om ze waterdicht te maken. Loodvergiftiging was toen nog geen bekommernis.

Van op de vestingmuren overschouwen we nog even de stad en de oude haven waar ze enkele boten aan het herstellen zijn.

[Top](#)

Dit deel van de oceaan wordt tot de rijkste visgronden ter wereld gerekend. Vooral sardijnen brachten geld in het laatje

De autosnelweg laten we voor wat hij is, we opteren voor de R301 om langs de Atlantische kust verder zuidwestwaarts af te zakken. De gezapige kustweg laat ons uitgebreid kennismaken met het rurale kustlandschap.

Tachtig procent van de landbouwpercelen in Marokko zijn kleiner dan 5 ha, weet Aziz. Mechanisatie kent men hier niet, alles gebeurt uiterst primitief. Ezeltjes trekken een houten ploeg voort, het oogsten gebeurt met de hand. De meeste perceeltjes zijn met stenen muurtjes afgebakend. Want waar kan je anders met de stenen terecht die het ploegen hinderen? Sommige braakliggende percelen liggen nog vol keien. Daar grazen koeien,

schapen en ezels – de schapen onder toezicht van een herder, de koeien met de voorpoten aan elkaar geknoopt.

Hoogspanningslijnen voeren elektriciteit landinwaarts van een elektrische centrale aan de kust. In Marokko zijn het vooral thermische centrales en stuwdammen die elektriciteit leveren. Kerncentrales zijn in aanbouw, eentje nabij Rabat en twee in de woestijn in het zuiden. Vreemd genoeg worden

zonnepanelen in het zonovergoten Marokko amper gebruikt. Omdat ze te duur zijn, aldus Aziz. Dat heeft hij voor zichzelf al becijferd.

Louter voor de export van fosfaat is langs de eenzame kust de zeehaven Douar Oulad Zid uitgebouwd. Voor Marokko is fosfaat een erg belangrijke bron van inkomsten, liefst 70 % van de wereldvoorraad bevindt zich hier.

Ook zout speelt hier een rol van betekenis. In de salina's nabij Oualidia wordt zeezout in

open lucht gewonnen. In grote, ondiepe reservoirs verdampt het zeewater er snel onder de meedogenloze Marokkaanse zon. Daarna ligt het zout voor het opscheppen. Dat ook witte flamingo's de ondiepe plassen appreciëren, draagt bij tot de charme.

De smalle, rustige kustweg voert ons verder zuidwaarts onder een wolkeloze blauwe hemel. De overdekte tomatenaanplantingen en de bebouwde velden reiken vaak tot pal aan het strand waar witte schuimkoppen zich onophoudelijk te pletter storten. Heel af en toe neemt een boerderijtje wat vruchtbare grond in beslag.

Een hoge klippenkust verdringt de vruchtbare grond. Schapen scharrelen onverdroten tussen de keien en de rotsen. Amper heeft de bus halt gehouden, of bedeesd dagen een jongen en een meisje op. Hier valt wat te ra-

pen, vermoeden ze – koekjes, stylo's, zeepjes. Elk voor zich grijpen ze wat ze krijgen kunnen.

Ooit was [Safi](#) één van de belangrijkste visserhavens van Marokko. Dit deel van de oceaan wordt immers tot de rijkste visgronden ter wereld gerekend. Vooral sardienen brachten geld in het laatje. Sedert de jaren twintig van de vorige eeuw heeft de conserverindustrie de lokale economie een flinke impuls gegeven. Naar schatting 200 000 mensen leven van wat de oceaan voortbrengt. Maar de laatste jaren is de vissersbedrijvigheid naar het zuiden gezakt. Wellicht is de vervuilende fosfaatindustrie daar niet vreemd aan. Van op een hoogte kijken we toe hoe boten uit open zee naar de haven van Safi terugkeren.

Door de smalle poort in de oude vestingmuur

Safi – Vestingwal met poort

stuurt chauffeur Mohammed zijn bus voorzichtig de stad in. Op een heuveltje net achter de poort bevindt zich de eeuwenoude pottenbakkerswijk van Safi. Vergeleken met de pottenbakkers van Fez leveren ze hier meer decoratieve producten af, aldus Aziz, maar de kwaliteit is iets minder. Hier bakken ze immers op wispelturige houtvuren, terwijl de gasovens van

Fez een constante temperatuur weten te handhaven.

Wat graag loodst de besnorde Majib met zijn rode pet ons door de wijk. Klei-rode werkstukken liggen er bij de honderden te drogen op straat en op de erfjes – potjes, kannetjes, amfoortjes en vooral veel *ba-boesjes*, de typische muurhoudertjes voor bloemen in

Pottenbakkerswijk

Ovens

Tourneur aan
het werk

Tajines

Baboesjes

ovens op nieuwe ladingen te wachten.

*Op een heuveltje net achter de poort bevindt zich de eeuwen-
oude pottenbakkerswijk*

Majib troont ons mee naar een atelier waar de werkstukken in uitbundige kleuren beschilderd worden. Het sterke coloriet is radicaal, wars van elke subtiliteit.

Tajines

de vorm van oosterse muiltjes. Eens gedroogd zullen ze hun kleurrijke afwerking krijgen.

Her en der is ruwe klei aangevoerd, soms is die reeds met de voeten aangestampt. In de huisjes zijn *tourneurs* druk in de weer met hun dagelijkse productie van telkens opnieuw dezelfde stukken. Dubbele mallen liggen klaar voor alweer een nieuwe vracht *baboesjes*. Hoger tegen de heuvel staan de hoge, traditionele

Schilderatelier

In de omgeving van de poort is het goed en goedkoop tafelen. Dan zakken we verder af naar het zuiden. Gaandeweg is een dichte bewolking over de stad getrokken. De vismeelen visconservenfabrieken in de buitenwijken staan er verlaten bij. Enkele tientallen arbeidersvrouwen zitten op straat, ze staken voor meer rechten.

De groezelige installaties van de gigantische fosfaatfabrieken maken nu hun opwachting – symbolischer kan

het amper. Na de USA en Rusland is Marokko wereldwijd de derde exporteur van fosfaat. Stof en rook vertroebelen de blauwe lucht. Zelfs de kleur van het zeewater is aangetast. Over een afstand van enkele kilometers is het azuurblauwe water bruin geworden, want algen gedijen uitstekend in het afvalwater dat hier geloosd wordt. Vissers hebben deze kust al lang verlaten. Alleen de golven beuken nog op de rotsen, maar dit protest van de zee haalt niets uit.

Maar er is ook goed nieuws. De unieke argan-

boom gedijt nog steeds uitstekend in Marokko. Liefst 550 000 ha arganbossen telt het land – bijna de oppervlakte van de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen samen. Wat deze boom uniek maakt, is het feit dat hij en-

Geiten zijn tuk op de vruchten van de arganboom, een soort uit de kluiten gewassen olijven. Het is dus allerm minst ongewoon om een arganboom vol geiten te zien. Geitenboom wordt hij daarom ook genoemd.

Fosfaatfabriek

kel in Marokko groeit, en dan nog uitsluitend in een straal van ongeveer 200 km rond Agadir.

De wortels van de arganboom reiken diep, zeer diep. Wellicht is dat de reden waarom hij immer groen blijft, zelfs na jaren droogte.

Voor Marokko is fosfaat een erg belangrijke bron van inkomsten, liefst 70 % van de wereldvoorraad bevindt zich hier

Sedert herders gemerkt hebben dat toeristen verrukt zijn over dat tafereel en bereid zijn dirhams neer te tellen voor een foto van

Atlantische kust

Essaouira – Strand

Kitesurfer

Essaouira

een arganboom vol geiten, willen ze de beesten weleens een handje helpen. Ze jagen enkele geiten willens nillens de boom in en binden ze daar vast aan de takken.

Maar daar eindigt het verhaal niet. De pit van de vruchten komt als een soort geelkleurige amandel ongeschonden uit de ontlasting van de geiten te voorschijn. Van die pitten perst men de fameuze arganolie, erg rijk aan vitaminen, maar gezien het omslachtige productieproces ook vrij duur. In zijn cosmetische versie werkt de olie uitstekend tegen allerhande huidaandoeningen, zoals droge huid of rimpels. De culinaire versie is vergelijkbaar met notenolie en wordt bijvoorbeeld als dressing gebruikt bij koude gerechten.

Nog steeds zijn het de vrouwen van de streek die deze olie manueel produceren. Europese ngo's exporteren het eindproduct. Dat blijft een omslachtig proces, maar als je overschakelt op machinale productie, verliezen die vrouwen hun werk, aldus Aziz.

Geen beeld van Essaouira beter samen dan deze iconische skyline

Essaouira — Iconische skyline

Ondertussen heeft onze bedaarde kustweg gaandeweg de allures van een rollercoasterbaan gekregen. Behendig drijft Mohammed zijn bus over de kronkelende weg langs de door rivieren en kloven doorsneden rotskust, terwijl beneden de golven 10 tot 15 m hoog tegen de rotskust beuken.

Al van omstreeks 1100 v.Chr. deden de Feniciërs de eilanden voor de kust van Essaouira aan. Ten tijde van de Romeinen liet het Mau-

ritaanse rijk van koning Juba II er purper produceren – ze danken er hun naam van Purpereilanden aan. In die hoedanigheid stonden ze ook al bij Plinius de Oudere te boek. Purper was in die tijd een exclusieve kleur, bij de Romeinen mochten alleen de keizer, de

Vissershaven

Verkoop van bloedsinaasappels

senatoren en de priesters zich in purper hullen. Tegenwoordig zijn deze eilanden beschermd als vogelreservaten.

De meeste boten zijn vandaag niet uitgevaren, omdat er een te sterke wind staat

Vanaf 1506 vestigden de Portugezen zich hier op het vasteland. Mogador, de naam van het grootste eiland, werd meteen ook de naam van de stad. Zodra de Portugezen het afdropen, namen piraten er hun intrek.

Pas in 1764 besliste sultan Sidi Mohammed Ben Abdallah om de vesting en de haven naar behoren uit te bouwen. Dat gebeurde onder leiding van Théodore Cornut, een leerling van Vauban. Wat volgens sommigen zou verklaren waarom de stad enigszins op het Franse Saint-Malo lijkt. Europese bronnen

beweren dat Cornut al die tijd de gevangene was van de sultan, Marokkaanse bronnen spreken dat dan weer tegen.

Onophoudelijk donderen de golven met zwaar gedruis op het strand, opgejaagd door de strakke westenwind. Tussen de aanrollende schuimkoppen zijn kitesurfers dapper in de weer. Wild dansend boven het water rukken de bolle kites heftig aan de touwen. De surfers lijken er amper vat op te hebben, tot ze plots met een hoge snelheid over het water zoeven – vaak niet meer dan enkele tientallen meters ver.

Langs de strandpromenade kuieren we in de richting van de vissershaven. De golven beuken tegen de kade, soms slaat het zeewater over de balustrade tot op het wegdek. Niemand die daar van opkijkt – onder een blauwe lucht en een stralende zon kan je bezwaarlijk van stormweer spreken.

Tientallen blauwe visserssloepen dobberen hoog op het water in de vissershaven. De meeste boten zijn vandaag niet uitgevaren, omdat er een te sterke wind staat. Door de [Bab el Marsa](#) naderen we de [Place Moulay El Hassan](#). Geen beeld vat Essaouira beter samen dan deze iconische skyline – de verweerde vestingwal, de bleke afbladderende huisgeveltjes met de blauwe deurtjes, de witte schuimkoppen die over de zwarte rots-eilandjes rollen, de donkere regenwolken die een dreigende toon zetten, en bovenal de honderden meeuwen die krijsend het lucht-ruim beheersen en rakelings langs onze hoofden scheren. En zich niet schromen daarbij een kleinigheid te laten vallen.

*Op de eilanden voor de kust van
Essaouira liet koning Juba II ten tijde
van de Romeinen purper produceren*

De hele avond blijft de wind vanuit het westen wolken aanvoeren. Even voor elf regent het pijpenstelen.

[Top](#)

Stevig ingeduffeld zijn ze, de schaarse wandelaars die deze ochtend de kille bries trotseren die vanuit het westen het strand teistert. Maar zelfs nu laten kitesurfers zich amper afschrikken. Naarstig zijn ze in de weer om zich meer dan enkele seconden lang op hun schriële plankjes te handhaven.

Tien uur is het al, als een kouwelijke Aziz voor een korte stadsverkenning opdaagt. Passaatwinden, mompelt hij met een blik op de oceaan. Van april tot september maken die hier de dienst uit.

Via de promenade trekken we naar de vissershaven. Een breed zandstrand ligt bloot, want het is laag tij. In de vissershaven dobberen de boten een stuk lager dan gisteravond. Normaal zouden de kleine boten vandaag enkele uren uitvaren, de grote zelfs de hele dag.

Maar met zulke sterke wind is het te gevaarlijk op open zee.

Nieuwe boten worden nog steeds op traditionele wijze met eucalyptushout gebouwd

Enkele boten liggen op de kade voor onderhoud. Nieuwe boten worden nog steeds op traditionele wijze met eucalyptushout gebouwd, aldus Aziz. Hij wijst een grote boot aan – inclusief uitrusting kost die zo'n 600 000 euro.

Terwijl steeds meer zwarte regenwolken zich boven de stad samenvakken, duiken we via de Bab el-Menzah de ommuurde medina in. Prompt gebeurt het onvermijdelijke – dikke regendruppels plenzen op de stad neer.

Meeuwen blijven onverstoord hun krin-
gen draaien, mensen spoeden zich naar win-
kels en arcaden. Houtsnijwerk en inlegwerk
waar Essaouira befaamd voor is, komen nu
plots in het vizier. Vaardige vrouwen tonen
hoe de amandelachtige pitten uit de vruch-
ten van de arganboom gepeld worden.

*Een vijftiental kanonnen staan op
de vestingwal manmoedig een
onbestemde vijand af te wachten*

Niet meer dan een spijtige vergissing van de
natuur was het, die stortbui. Geen kwartier
later werpt een uitbundige zon weerom haar
stralen over de stad. We kuieren verder de
hoofdstraat in, de Avenue de l'Istiklal, voor

een verkenning van de
eeuwenoude medina die al
sedert 2001 op de werel-
derfgoedlijst prijkt. Via de
Skala de la Kasbah belan-
den we in de omgeving van
Bab Akoutom en de noor-
delijke vestingtoren, de
Bastion Nord. Een vijftien-
tal kanonnen staan op de
vestingwal manmoedig
een onbestemde vijand af
te wachten.

Doorheen smalle steegjes
loodst Aziz ons verder naar
Bab Moulay Youssef in het
centrum van de medina en

rondt daarmee het bezoek af.
Het geplande bezoek aan een
schooltje valt in duigen, want er
zijn alleen vrouwelijke leerkrach-
ten aanwezig en die willen van
geen mannelijke bezoekers we-
ten.

In het **museum van Sidi Moham-
med Ben Abdallah** zijn ze minder
kieskeurig wat onze genus be-
treft. Enthousiast steekt Abdoel
er van wal met zijn verhaal over
zijn cultuurhistorisch museum.

Het gebouw dateert uit de 19e
eeuw en bestond oorspronkelijk
uit een centrale patio met een
fontein en vier kamers er rond –

Aardbeivenventer

een oerklassieke Marokkaanse riad dus. Toen Fransen het gebouw inpalmden, vonden die de fontein maar niks. De fontein werd dus opgedoekt en er kwam een trap voor in de plaats. Dat mag dan wel gebruikelijk zijn in een Frans huis, aldus Abdoel, maar niet zo in een Marokkaans huis. Midden een Marokkaans huis zal je nooit een trap vinden.

Een overweldigend aantal stukken blijkt het museum niet te bezitten, maar keurig uitgestald en goed gedocumenteerd, dat zijn ze wel. Romeinse amforen van op de Purpereilanden domineren de benedenverdieping. Dat Théodore Cornut het stadsplan van Essaouira uitgetekend zou

hebben, wordt hier krachtig tegengesproken. Ahmed El Alej is de naam van de ware architect van Essaouira, al wordt het Vaubanconcept van de stadsmuren ruiterlijk toegegeven. Helemaal ongelijk hebben ze niet, want Cornut gaf er al na een jaar de brui aan.

Tientallen eettentjes hebben hun verse aanvoer breed uitgestald – een encyclopedie van het zeeleven

Op de eerste verdieping is een grote variëteit

aan artefacten uitgesteld. Oude korans liggen er broederlijk naast thora's en andere joodse voorwerpen. Muziekinstrumenten, klederdrachten en zilverwerk delen de ruimte met allerlei steek- en schiettuigen.

Als één van de belangrijkste lokale ambachten kan het schitterende houtinlegwerk hier niet ontbreken. De grondstof is van de *thuja* afkomstig, de levensboom. Voor het grove werk worden diens takken gebruikt, voor het fijnere werk komen alleen de wortels in aanmerking.

Overigens onderscheiden ze hier twee verwante, maar erg verschillende technieken. *Marqueterie* moet gezien

Houtinlegwerk

worden als een vorm van oplegwerk waarbij de houten grondlaag verdwijnt onder een mozaïek van kostbare houtsoorten. Bij *incrustation* daarentegen is er sprake van het effectief inwerken van stukjes acacia, citroenhout, metaal, paarlemoer en zelfs ivoor in *thuja*.

Van het museum naar een atelier waar *thuja* bewerkt wordt, is maar een stap – de arcadenwinkeltjes zijn er vol van. De coöperatieve Tamounte d'art du bois de Thuya in de overdekte Rue Sous heeft een overweldigend aanbod in huis.

Door de smalle steegjes kuieren we terug naar de vissershaven. Tientallen eettentjes

hebben hun verse aanvoer van vis en schaaldieren breed uitgestald – een encyclopedie van het zeeleven, zo lijkt het wel. Voorlopig kunnen we aan de verleiding weerstaan.

Van op de hoge [Skala du Port](#) kijken we op de vismarkt en de vissershaven neer. Zelfs bij dit open weer beuken de golven met ongeziene kracht op de rotseilandjes en de stadswal. Vaak spat het witte schuim op tot gordijnen van 10 tot 15 m hoog – hoger

Eiland Mogador

zelfs dan de toren van de vesting op het eiland Mogador in de verte. De honderden meeuwen laten het niet aan hun hartje komen. Ongevaarlijk zweven ze boven het natuurgeweld, onverstoorbaar rusten ze op de rotsen.

Chrib Atay-pleintje

Op het pittoreske [Chrib Atay-pleintje](#) laten we ons vergasten op een doordeweeks Marokkaans menuutje – gebonden vissoep, enkele brochettes, amandelkoekjes.

De medina blijft verrassen met haar smalle steegjes, haar pittoreske hoekjes, haar artisanale winkeltjes en haar imposante vestingmuren die nooit ver weg zijn. Via de Bab el Bakar zoeken we ons een weg naar de joodse [mellah](#) in de noordoosthoek van de medina. Ooit was de helft van de inwoners van Essaouira joods – nergens in Marokko was hun relatieve aandeel groter. Tegenwoordig heb-

ben de meeste joden andere horizons opgezocht. Fraaie frontons boven de deuren, geglazuurde tegels en overdekte doorgangen getuigen van dat niet eens zo ver geleden.

Onvermijdelijk leiden onze stappen ons naar de [soek Jedid](#) – de marktjes voor groenten, fruit, specerijen, vlees en vis in het hart van de medina. De sfeer is er gemoedelijk, echt

druk is het niet op dit uur. Het rijke aanbod aan vis- en schaaldieren verbaast ons niet, op één uitzondering na. Een dunne, ruim twee meter lange vis blijkt hier erg populair te zijn – zowat elke handelaar heeft hem in zijn aanbod. Het gaat om de kousenbandvis, een straalvinnige die tot 8 kg zwaar kan worden.

Kousenbandvissen

Via de strandpromenade kuieren we terug naar het hotel. Het is weer hoog tij, de golven beuken tegen de balustrade en overspoelen het wegdek met zeewater. Toch trotseren onverschrokken knapen zwemmend het natuurgeweld en deinen als weerloze kurken kirrend mee op de golven.

[Top](#)

Jaak Palmans
© 2011

Lees het vervolg in (5/5)
[Een plein als geen ander](#)

